

Moralna i socijalna klima u zatvorima *

Autorke: Olivera Pavićević, Ljeposava Ilijić i Ana Batrićević

Naučna monografija „Moralna i socijalna klima u zatvorima“, autorki dr Olivera Pavićević, dr Ljeposave Ilijić i dr Ane Batrićević predstavlja veoma značajno i vredno delo iz oblasti penologije. Moralne karakteristike socijalnog okruženja u zatvorima nisu bile predmet istraživanja u srpskoj penološkoj literaturi. Navedena monografija čitaocima pruža mogućnost da se detaljnije upoznaju sa različitim aspektima života u zatvorima, značajnim normativnim okvirom sadržanim u pozitivnim pravnim aktima Republike Srbije, kao i savremenim pristupom tretmanu osuđenih lica, sa ciljem njihove resocijalizacije (posebna je pažnja posvećena radu osuđenih lica sa psima i konjima i aktivnostima u oblasti hortikulture i ozelenjavanja ustanova za izvršenje krivičnih sankcija).

Autorke su posebnu pažnju posvetile istorijskom razvoju kazne zatvora, kroz prikaz najvažnijih sistema izvršenja ove krivične sankcije. Čitaocima je na jasan i pregledan način predstavljen razvojni put kazne zatvora, što je posebno značajno imajući u vidu da je moralna i socijalna klima u zatvorima predmet navedene naučne monografije. Sažeto su prikazani i najznačajniji pravni akti međunarodnog i nacionalnog karaktera kojima su zagarantovana određena prava licima lišenim slobode u različitim fazama krivičnog postupka i izvršenja kazne zatvora. Na ovaj način monografija predstavlja zaokruženu celinu i u pogledu pregleda i odgovarajuće analize normativnog okvira relevantnog za izvršenje kazne zatvora, što joj, pored sociološkog i penološkog, daje i pravni značaj.

Strukturalno, monografija se sastoji iz 26 celina u kojima autorke analiziraju važna pitanja i dileme od značaja za moralni i socijalni aspekt izvršenja kazne zatvora. U središtu pažnje autorki je težnja da se kritički sagleda koncept nove penologije, prema kome je cilj izvršenja kazne

* Pavićević, O., Ilijić, Lj., & Batrićević, A. (2024). *Moralna i socijalna klima u zatvorima*. Institut za kriminološka i sociološka istraživanja. <https://doi.org/10.47152/PrisonLIFE.D4.2>

osigurati bezbednost društva od kriminaliteta, a pritom se sam kriminalitet shvata, u skladu sa učenjem funkcionalista u kriminologiji, kao „normalna“ pojava, koju treba kontrolisati, a ne suzbijati. Ovakav koncept duboko utiče na promenu moralne i socijalne klime u zatvorima, smanjujući, pritom i mogućnosti za resocijalizaciju osuđenih lica. Neoliberalni pristup kažnjavanju je doveo do hiperkriminalizacije i penalnog populizma, gubeći iz vida da je osnovni cilj izvršenja krivičnih sankcija resocijalizacija osuđenih lica, koji je nemoguće postići bez njihovog „moralnog preobražanja“.

Moralni aspekti postupanja prema osuđenim licima u zatvorima su značajni jer pokazuju uvažavanje ličnosti osuđenih lica i samih osuđenih lica kao moralnih delatnika. Autorke sasvim opravdano zaključuju da koncept neoliberalnog stava prema osuđenim licima koji je prisutan u Sjedinjenim Američkim Državama polazi od toga da je čovek sasvim slobodan u izboru da li će da izvrši krivično delo ili ne, a sam sistem za izvršenje kazni zatvora je usmeren na pronalaženje „kreativnih strategija kojima će se postići da učinioci krivičnih dela pate“ (Cullen, 1995, str. 340, citirano kod Haney & Zimbardo, 1998, str. 712), Time se negiraju pozitivni aspekti ličnosti osuđenih lica i umanjuju šanse za njihovu resocijalizaciju.

U monografiji „Moralna i socijalna klima u zatvorima“ razmatrani su veoma aktuelni uticaji moralne i socijalne klime u ustanovama za izvršenje krivičnih sankcija u Republici Srbiji na uspešnost tretmana prema osuđenim licima, a samim tim i na proces njihove resocijalizacije. Analizi ove veoma kompleksne teme, autorke pristupaju multidisciplinarno, sa aspekta različitih društveno-humanističkih nauka i naučnih disciplina, poput sociologije, penologije, specijalne pedagogije i prava. Upravo zahvaljujući ovom pristupu, fenomen socijalne i moralne klime je doveden u vezu sa savremenim globalnim društvenim dešavanjima. Ovakav pristup je naročito značajan imajući u vidu činjenicu da socijalna klima koja postoji u ustanovama za izvršenje krivičnih sankcija nije izolovana od opštih društvenih tokova. Autorke su, takođe, istakle da ne postoji jedinstvena definicija moralne i socijalne klime u zatvorima, ali su ovaj kompleksni fenomen uspešno približile čitaocima analizirajući njegove bitne komponente poput blagostanja, dobrobiti, penalnog populizma, profesionalizma zatvorskog osoblja, razvoja, harmonije, bezbednosti, uslova i kontakata sa porodicom i normativnog okvira relevantnog za ostvarivanje ciljeva i svrhe izrečenih krivičnih sankcija i kažnjavanja uopšte. Upravo ovakav holistički pristup, koji predstavlja novinu u srpskoj

penološkoj misli, omogućava dalja teorijska i empirijska istraživanja moralne i socijalne klime u zatvorima.

Da bi došlo do poboljšanja moralne i socijalne klime u ustanovama za izvršenje krivičnih sankcija u Republici Srbiji, neophodno je aktivno raditi na stvaranju poverenja između samih osuđenih lica, osuđenih lica i zaposlenih u zatvorima, ali i prevazilaženju predrasuda koje društvo iskazuje prema licima na izdržavanju kazne zatvora. Kao izuzetan korak u tom smeru, autorke su, u monografiji, detaljno prikazale programe rada osuđenih lica sa psima i konjima, kao i program ozelenjavanja ustanova za izvršenje krivičnih sankcija. Svaki od ovih programa pozitivno utiče na poboljšanje moralne i socijalne klime u zatvorima, kod osuđenih lica povećava osećaj lične odgovornosti, doprinosi poboljšanju međuljudskih odnosa u zatvorima, nenasilnom rešavanju konflikata, smanjenju tenzija i lakšem prevazilaženju deprivacija koje izdržavanje kazne zatvora sa sobom nosi. Sa aspekta smanjenja recidivizma posebno je značajno da osuđena lica, nakon završenih obuka u oblasti rada sa psima, konjima i u oblasti hortikulture, dobijaju odgovarajuće sertifikate (iz kojih se, saglasno pozitivnim propisima, ne može saznati da su izdati tokom izdržavanja kazne zatvora). Na ovaj način se utiče na povećanje mogućnosti zaposlenja bivših osuđenih lica i stvaranje uslova za njihovo prosocijalno ponašanje nakon izdržane kazne zatvora.

Posebno je interesantno da se programi rada osuđenih lica sa psima i konjima sprovode u Kazneno-popravnom zavodu u Sremskoj Mitrovici, ali da, zbog ispoljenih pozitivnih uticaja na ponašanje osuđenih lica uključenih u njihovu implementaciju, postoji ideja da se primena ovakvih programa proširi i na ostale kazneno-popravne zavode u Srbiji, što se već postepeno i čini. Pravni osnov za sprovođenje ovakvih programa resocijalizacije osuđenih lica sadržan je u odredbi člana 2 Zakona o izvršenju krivičnih sankcija. Naime, izvršenjem krivičnih sankcija ostvaruje se opšta i individualna svrha njihovog izricanja u cilju uspešne reintegracije osuđenih u društvo. Ovakvi programi, svakako, doprinose ostvarivanju ciljeva izvršenja kazne zatvora, te njihovu implementaciju i unapređenje treba istinski podržati.

Poseban kvalitet monografije predstavlja primena dokumentarne fotografije u penološkim istraživanjima. Naime, fotografije koje je, uz dozvolu Uprave za izvršenje krivičnih sankcija Ministarstva pravde Republike Srbije, izradila dr Ana Batrićević predstavljaju dragoceni vizuelni doprinos boljem razumevanju socijalne klime u ustanovama za izvršenje krivičnih sankcija, odslikavajući sve aspekte svakodnevnog života

i rada osuđenih lica. Putem pažljivo sačinjenih i tematski grupisanih fotografija, čitaocu ostaju u sećanju detalji iz života osuđenih lica i nakon što završi sa čitanjem ove monografije. Zanimljivo je da su fotografije, uz dozvolu upravnika Kazneno-popravnog zavoda u Sremskoj Mitrovici, distribuirane osuđenim licima koji su bili angažovani u programima rada sa psima i konjima, što je pozitivno uticalo na povećanje samopouzdanja osuđenih lica i stvaranje osećaja ponosa kod njihovih porodica (Pavićević et al., 2024). Na ovaj način, praktično je pokazano sa primena dokumentarne fotografije ima veliki potencijal u resocijalizaciji osuđenih lica i jačanju odnosa između osuđenih lica i njihovih porodica. Moć dokumentarne fotografije je veoma znalački upotrebljena i upotpunjuje i detaljnije objašnjava složene fenomene moralne i socijalne klime u zatvoru.

Monografija „Moralna i socijalna klima u zatvorima“ predstavlja izuzetan doprinos penologiji, ali i ostalim društveno-humanističkim naukama i naučnim disciplinama. Autorke dr Olivera Pavićević, dr Ljeposava Ilijić i dr Ana Batrićević na zanimljiv i naučno utemeljen način, prikazuju moralno-etičke aspekte funkcionisanja zatvorskog sistema. Unapređenje moralne i socijalne klime, kroz negovanje odnosa poverenja i poštovanja između samih osuđenih lica, zaposlenih u ustanovama za izvršenje krivičnih sankcija, ali i same društvene zajednice, predstavljaju siguran način razvijanja prosocijalnih obrazaca ponašanja osuđenih lica i njihove uspešne reintegracije u društvenu zajednicu u koju treba da se vrate nakon izdržane kazne zatvora.

Iz iznetih razloga, navedena monografija predstavlja značajan izvor penoloških saznanja i putokaz za rad i dalja interdisciplinarna i multidisciplinarna, teorijska i empirijska istraživanja koja će u budućnosti, sasvim sigurno, biti sprovedena od strane stručnjaka različitih nauka i naučnih disciplina, koji se u svom radu, bave mnogobrojnim i složenim aspektima položaja osuđenih lica i ostvarivanjem ciljeva tretmana koji se prema njima primenjuju. Zbog toga, monografija „Moralna i socijalna klima u zatvorima“, autorki dr Olivera Pavićević, dr Ljeposave Ilijić i dr Ane Batrićević, ima, ne samo akademski, već i veliki praktični značaj, otvarajući jedno posve novo i značajno polje za buduća penološka istraživanja.

Literatura

- Pavićević, O., Ilijić, Lj., & Batrićević, A. (2024). *Moralna i socijalna klima u zatvorima*. Institut za kriminološka i sociološka istraživanja.
<https://doi.org/10.47152/PrisonLIFE.D4.2>
- Haney, C., & Zimbardo, P. (1998) The past and future of U.S. prison policy. *American Psychologist*, 53(7), 709–727. <https://doi.org/10.1037/0003-066X.53.7.709>

Dr Filip Mirić *

* Korespodencija: filip@prafak.ni.ac.rs, filip.miric@gmail.com, naučni saradnik; samostalni stručno-tehnički saradnik za studije i studentska pitanja II i III stepena studija, Pravni fakultet Univerziteta u Nišu.

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-3066-070X>

Predloženo citiranje: Mirić, F. (2024). Moralna i socijalna klima u zatvorima (prikaz knjige). *Zbornik Instituta za kriminološka i sociološka istraživanja*, 43(1–2), 143–147.